

Томма Роман Павлович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ (ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України (Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) керівником органу досудового розслідування, прокурором вноситься постанова про використання задалегідь ідентифікованих (помічених) засобів [2].

Під час документування фактів одержання (надання) неправомірної вигоди (ст. 368, 369 КК України) слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 (Огляд) КПК України проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони обов'язково помічаються спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами), характеристику та особливості застосування яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин – це захід, який є одним з основних елементів документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди, забезпечує доказовою базою матеріали кримінального провадження при розслідуванні злочину, надає можливість оперативникам та слідчим після затримання фігуранта та його огляду, процесуально закріпити факт одержання коштів чи інших матеріальних цінностей посадовцем.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців, положення норми ст. 237 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняного законодавства, думок науковців та практиків дає можливість сформулювати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у процесі документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди службовими особами, а саме:

1. Під час документування фактів одержання неправомірної вигоди нерідко у практичних працівників Національної поліції України (далі – НП) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у спеціалізованих підрозділах НП, в деяких випадках цей процес затягується на декілька тижнів, а оперативно-

розшукова ситуація потребує проведення невідкладних заходів щодо документування злочину.

2. Спеціальні хімічні речовини, особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях (лабораторіях) з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах НП нажаль відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативні та слідчі підрозділи вимушені замовляти ці засоби після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються препарати із спеціальною хімічною речовиною), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів та може в деяких випадках, розцінюватися у суді як провокація злочину.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин оперативними та слідчими підрозділами при помітці предмета неправомірної вигоди (інших злочинів) не передбачений конкретним нормативним актом, чи відомчою інструкцією, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші цінності, які були помічені спеціальними хімічними речовинами, вилучені при огляді у фігуранта, взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники нажаль можуть купити у приватних осіб (підприємців) ліхтарики з звичайним ультрафіолетовим освітленням та здійснювати перевірки предмета злочину, шляхом його освітлення під час вчинення злочину (одержання неправомірної вигоди), що унеможливило помітку предмета злочину саме хімічними речовинами, які при освітленні звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесцювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування даного виду злочину, може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому нести відповідальність згідно чинного законодавства.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд препаратів зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) та пристрої для їх ототожнення, які можуть надавати їм перевагу під час помітки предметів неправомірної вигоди та інших тяжких злочинів, наприклад:

– препарат «Промінь-1». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Світлячок-М». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Сингал». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

– люмінесцентні порошки. Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);

– люмінесцентні воскові олівці (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);

– чорнила «Резидент». Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– люмінесцентні фломастери (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг зловмисника утворюють важкозмивану невидиму пляму, яка люмінесцює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесцюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітленні пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

– ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;

– кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтарики). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як звичайним так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В (4).

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

-порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами НП України спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів неправомірної вигоди та інших тяжких злочинів, повинен бути чітко прописаний у відомчих нормативних актах МВС України. Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України спеціальних хімічних речовин під час документування тяжких та особливо тяжких злочинів», яка буде складатися з наступних положень: Розділ 1. «Загальні положення». Розділ 2. «Загальні засади використання спеціальних хімічних речовин, умови їх виготовлення, сертифікації та замовлення». Розділ 3. «Уповноважені підрозділи НП України (замовники), які мають право застосовувати

спеціальні хімічні речовини». Розділ 4. «Уповноважені підрозділи НП України (виконавці), які мають право виготовляти під замовлення спеціальні хімічні речовини». Розділ 5. «Порядок проведення помітки предметів злочинів уповноваженими підрозділами». Розділ 6. «Умови виготовлення, використання та зберігання спеціальних хімічних речовин», тощо;

– з метою недопущення використання зловмисниками особисто придбаних пристроїв для освітлення предметів злочину, препарати зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофори) повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (є в наявності в практичних підрозділах НП України) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами (є у вільному продажу);

– з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупції та проведення ефективного документування злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин (люмінофорів), керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організувати чітку процедуру їх офіційного замовлення з зазначенням пристрою із хімічними речовинами та лампами для їх освітлення, а також обов'язково передбачити місця зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

– усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які можуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших злочинів), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України;

– під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим підрозділом НП необхідно враховувати при розгляді відповідних замовлень побажання уповноважених підрозділів НП України (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину, умов використання препарату що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин, предмет може використовуватися при відповідних погодних умовах).

Список використаних джерел

1. Бортун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/>;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064;

4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: <http://cobra.net.ua/about.html>.